

A KOLOZSVÁRI EGYETEMEN OKTATOTT „NEMZETI IRODALMAK” FOGALMAINAK VERSENGÉSE AZ 1870-ES ÉVEKBEN

Dr. Nagy Zabán Márta

posztdoktori kutató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia

SUMMARY

In this paper, through the example of the Hungarian and Romanian language and literature department of the Hungarian Royal University of Kolozsvár I have attempted to analyze that the establishment of the university in Kolozsvár at a certain point of the history of professionalization was not organized according to the logic of evolution history, its tendency of forming cannot be described as a progress from a less professionalized state to an increasingly professionalized and specialized state, in fact, by inheriting several elements from the structures of the earlier phases of the history of professionalization it elaborated its administrative framework according to the local special circumstances and to the requirements and decisions set out by Budapest, and defined its premises of scientific ideology.

Kulcsszavak: irodalomoktatás, egyetemtörténet, hivatásosodás, magyar, román

1. RÖVIDEN A TÉMÁRÓL

A Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem 1872. november 10-i hivatalos megnyitása speciális hivatásosodástörténeti kontextusba ágyazódik. Az új intézmény képviselőinek első reprezentációi a hatalom struktúráiban látják a szaktudományt elgondolhatónak, és mindenképpen a nemzetrepresentáció keretei között. Az itt következő tanulmány alapkérdése, hogy ezen a már megalapításakor ilyen szimbolikus mezőbe kerülő egyetemen a megalakuló magyar, illetve román nyelv és irodalmi szakképzésért felelős tanárok hogyan alakítják ki az új, egyetemi tanári státuszuknak, illetve az általuk művelt tudományszaknak megfelelő szakmai identitást. Milyen szakmai önleírásokat adnak magukról, szaktudomány-, illetve irodalomfogalmuk milyen tartalmakat kap, valamint milyen önlegitimációs stratégiákat applikálnak.²

2. AZ ÚJONNAN MEGNYITOTT KOLOZSVÁRI EGYETEM ÖNÉRTÉLMÉZÉSEI

Bár a kolozsvári egyetemet a budapesti mintájára szervezik meg, az, hogy például a Bölcsész- Nyelv- és Történettudományi Karról már az alapításkor leválasztják a Matematikai és Természettudományi Kart, valamint hogy a központtól való földrajzi távolsága miatt valamivel nagyobb autonómiát élvez a budapesti egyetemhez képest, arra enged következtetni, hogy időben későbbi felállítása okán professzionalizálódottabb intézmény a pestinél. Valójában azonban számos lokális, a kolozsvári adottságokból is következő kompromisszumot kell hoznia Erdély egyetemének, bizonyos esetekben akár a hagyományosan hivatásosodási tendenciákként értelmezett intézménytörténeti mozgások ellenében. Így például, bár a kolozsvári egyetemen a természettudományokat már leválasztották a humán tudományokról, ezeknek a karoknak egyetlen épületen kellett osztozniuk, egymás melletti termekben tartottak órát, s megtörtént, hogy az irodalomórákat zavarták az épület második emeletén ketrecekben tartott, az élettani intézethez tartozó

² Az egyetemi hivatásosodást vagy professzionalizációt érintő gondolatmeneteim magyar viszonylatban Szívós Erika (Szívós E. 2000), Keller Márkus (Keller M. 2010) és T. Szabó Levente (T. Szabó 2007, T. Szabó 2008) professzionalizáció-fogalmaira támaszkodnak.

állatok.³ Az, hogy a Matematikai és Természettudományi Karon oktató Brassai Sámuel szanszkrit nyelv taníthatására vonatkozó kérését vagy a Mahabharátáról tartandó összehasonlító nyelvészeti és filozófiai előadásait mind Budapest, mind pedig a kolozsvári bölcsészkar nagy örömmel fogadta (KÁL-BTK 1874–5/194), jelezheti számunkra, hogy az egyes tudományterületeket nem határolták mereven a szakmaiság újfajta normái. Ugyanezt láthatjuk a karon belül is, az ösztöndíjra benyújtott pályamunkák elbírálásánál, ugyanis az egyes tudományágaknak csupán egyetlen oktatója volt a karon, így a benyújtott pályamunkákat két szakos tanár hiányában szükségszerűen egy más szakból érkező oktató is elbírálásban részesítette.

Ezek a lokális jellemzők speciális viszonyba hozták az egyetemen oktatott tudományokat. A Kolozsvári Állami Levéltár egyetemi fondjában a bölcsészkar fennmaradt iratai között számos, a termék elosztásának problémáit tárgyaló, a teremhiány orvoslását célzó dokumentum található.⁴ Az egyetem épületében található faliórák kis számát orvoslandó a második tanévtől egyetemi csengő szabályozza a tanórák menetét,⁵ szimbolikusan leválasztva ezzel az oktatásnak szentelt időt a szabadidőről, hallható, mindenkire érvényes ritmust kölcsönözve ezzel az egyetemi oktatás menetének – így lépésről lépésre haladva az első években leszabályozzák a professzionális tudományművelésnek, a szaktudomány átadásának és elsajátításának a kereteit, feltételeit és lehetséges módjait.

„Addig, míg az egyetemi oktatás külön törvény által nem szabályoztatik, a pesti magyar királyi tudomány-egyetemen jelenleg fennálló szabályok ezen egyetemre nézve is érvényesek, a mennyiben jelen törvény mást nem rendel.” (XIX. törvénycikk. 1872) A kolozsvári egyetem felállításáról szóló törvénycikk 2. paragrafusának eme rendelkezése egyszerre volt nyűg és érvelési alap a kolozsvári egyetem számára, ugyanis rugalmatlansága lehetetlenné tette, hogy a kolozsvári helyi viszonyokból adódó problémákat kezeljék,⁶ viszont mikor nehezményezik, hogy fizetések jóval szerényebbek budapesti kollégáik jövedelménél, azt kérik, hogy az anyagi források tekintetében is hasonló módon járjanak el mindkét intézmény esetében, azaz növeljék meg a kolozsváriak fizetését.⁷ A megalakuló kolozsvári egyetem tehát a budapestivel közös működési szabályzat ellenére nem követi mindenben a fővárosi struktúrákat, igyekszik minél több területen megőrizni önálló döntéshozatali jogát, számos tekintetben nem veti alá magát a pesti egyetemi ügyintézési rendnek.⁸

³ „Ezen kir. tud. egyetem tkts: bölcsészet kari tanár testületének 236-873/4. kari sz. a. előterjesztése alapján felkéri a tanács a tkts: orvoskari tanár testületet, szíveskedjék az élettani intézet főnöke által intézkedést tétetni, hogy az egyetemi épület első emeletén a 15. és 16. sz. szobák közelében elhelyezett állat ketrec – minthogy azok nyivogásai által a megnevezett tantermekben az előadások zavarva vannak, s különben is a folyosón levő rozslég és tisztátalanság jövőre kikerülése ezt kívánatossá teszi – onnan eltávolíttassék. – Amidőn a tanács erre a tkts: kart felkéri, tudatja egyszer s mind, hogy az egyetemi második udvar valamely félre eső helyén az intézeti főnök úr kívánatára mutasson ki alkalmas helyet azon ketrec számára. / A kir. tud. egyetem tanácsának f. évi május 30-án tartott rendes üléséből. – Kolozsvártt 1874 június hó 8-án. Dr. Machik m. k. e. i. rector” (KÁL-BTK 1873–4/244)

⁴ Az 1873–4. tanévben pl. a 6, 29, 74, 276-os iktatási számú dokumentumok. (KÁL-BTK)

⁵ „Az egyetemi tanácsnak értésére esvén, hogy az óránkénti jeladás hijányában egy részt a tanárok nem bírnak tamponntal előadásaik tartamára nézve, másrészt, a hallgatók mennek későbbben az előadásokra, hogy a szükségesén segítve legyen, a harangjelzést hozta be és egy csengettyűnek az egyetemi főépület első és második emelete közt – a lépcső és hosszú folyosó közötti helyen elhelyezését rendelte el.” (KÁL-BTK 1873–4/127)

⁶ Például mikor Imre Sándor, a magyar nyelv és irodalom tanszék vezetője javasolta a magyar nyelv és irodalom felvételét a kolozsvári egyetem mellett működő tanárképezde tantárgyai közé, a vallás és közoktatásügyi miniszter, Trefort Ágoston miniszteri leiratban közölte, hogy nem engedélyezheti, „miután a törvényhozás a kolozsvári egyetemre nézve a pesti egyetem fennálló szabályzatai szem előtt tartását tette kötelességévé”. (KÁL-BTK 1872–3/100) Amint a pesti egyetemen is felvették a rendes tantárgyak közé, Imre Sándor is elkezdhetett órákat tartani magyar nyelv és irodalomból a kolozsvári tanárképezdeben. (KÁL-BTK 1873–4/85)

⁷ 1872. december 19-i dokumentum, KÁL-BTK 1872–3/34.

⁸ L. pl. az 1873-4-es egyetemi év 77. számú dokumentumát, amelyben az egyetemi hivatalos információáramlás egyetemre szabott kereteit alakítják ki.

3. A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELSŐ OKTATÓINAK ÖNÉRTELMEZÉSEI

Az egyetem, felállításának pillanatától kezdve, bonyolult professzionalizációs mozgásban lévő intézmény, ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy ezt telikus, a kevésbé professzionalizált felől a professzionalizáltabb állapotba való mozgásként kell elképzelnünk – inkább az ideális megoldást kereső, tapogatózó válaszkísérletekként a kor szaktudomány fogalmát és művelésének lehetséges módjait érintő provokációjára.

Ebben az intézményi keretben értelmezhetjük Imre Sándor és Grigore Silași szakmai identitásának alakulását tanszékvezetőségük alatt.

3.1. AZ EGYETEMI TANÁRI IDENTITÁS MINT GENERÁCIÓS KÉRDÉS

A Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem első 14 évében, 1872 és 1886 között a magyar nyelv és irodalom tanára Imre Sándor, a román nyelv és irodalomé pedig Grigore Silași, mindketten tanszékvezetők (ebben az időben egy tanszéket egy tanár töltött be). Irodalomfogalmuk megértéséhez szaktudósi, egyetemi tanári, nemzeti identitásaik jellemzőit egyaránt vizsgálat tárgyává kell tennünk. E két irodalomtudós ugyanabban a periódusban tanított az egyetemen, távozásuk éve is megegyezik. Egyetemi kinevezést kapva, mindkettőjük arra kényszerült, hogy a frissen kapott társadalmi és szakmai szerepnek megfelelő újfajta szakmai identitást konstruáljon meg a maga számára. Meg kellett felelniük ugyanis egy újfajta, a professziójuk által diktált szakkompetenciának, meg kellett határozniuk új helyüket szakmájuk kompetencia-hierarchiájában (Klinge M. 2004. 127). Az általuk választott professzionális identitás megkonstruálásával összefüggésben alakították ki az általuk – már nem csupán irodalomtudósként, hanem – egyetemi tanszékek vezetőiként képviselt tudomány szemléleti rendszert.

Ezzel a problémával nem csupán ők ketten, hanem az egyetem teljes tanári kara szembesült. Az oktatás pragmatikus részének megszervezésén túl mindenik oktatónak egyénileg kellett kidolgoznia önnön tudósi, egyetemi tanári identitását, a hozzá kapcsolódó tudományos szemléletét és pedagógiai stratégiát. Az egyetemen tanító tanárok tudományterületük professzionalizációjának különböző fázisaiban váltak azok szaktudósaivá, többük még a 19. század eleji literátor-fogalomhoz közelebb álló szaktudós identitással rendelkezett, ám egyetemi kinevezésükkel óhatatlanul integrálódtak a modern szaktudományok rendszerébe, annak keretei között kellett megtalálniuk helyüket, kialakítaniuk szakmai identitásukat. Az a karrier-kép, amelyet többük még a literátori tudóseszmény alapzatán állva alakított ki a maga számára, egyetemi tanárrá válásukkor összeütközésbe került az újfajta értelmiségi elit kanonizálódó pályaképével, valamint ehhez kapcsolódóan a század elejének tudósfogalma csupán kompromisszumokkal volt adaptálható az új rendszer követelményeihez. Nevralgikus pontokként folytonos problémát okoztak a régi rendszer azon elemei, amelyek az új tudóseszmény-fogalomba integrálhatatlannak bizonyultak. Példa lehet erre a tanárok nagy részének esetében a doktori cím hiánya, amely – egészen megoldásáig – folyamatosan akadályt gördít az egyetemi rendszer olajozott működése elé. A bölcsészkaron például az első években csupán három tanár rendelkezett doktori címmel, és ráadásul épp ők voltak a legfiatalabbak a tanári kar tagjai közül: dr. Grigore Silași, dr. Hóman Ottó és dr. Hugo von Meltzl. Nem meglepő hát, hogy a többiek is mihamarabb meg szeretnék volna szerezni doktori címüket.⁹ Ebben a kontextusban a doktori cím annak a szakmai életút-ideálnak a csúcspontja volt, amely a század utolsó negyedében, az idősebb generációhoz tartozó tanárok karrierjének felívelése után alakult ki. Ők nem rendelkeztek ekkor még ezzel a címmel, de kénytelenek voltak lépéseket tenni megszerzése érdekében, ugyanis hiánya miatt folyamatosan háttérbe

⁹ „Nagyméltóságú Miniszter Úr! / Karunk f. hó 7-én tartott rendes gyűlésében egyhangúlag kimondta, hogy azon tagjainak, a kik még eddig nem doctorok, (u. m. Felméri Lajos, Fináli Henrik, Imre Sándor, Ladányi Gedeon[,] Szabó Károly[,] Szamosi János és Szász Béla), tiszteletbeli tudor címet, s oklevelet óhajt adni [...] Kelt Kolozsv. Decemb. 15. 1873.” (KÁL-BTK 1873–4/131)

szorultak doktor kollégáikkal szemben. Ilyen helyzet volt például a külföldön szerzett doktori címek honosítása, amelyet így csupán a három ifjú tanár volt jogosult elvégezni a kolozsvári egyetem bölcsészkarán.¹⁰

3.2. SZAKTUDÓS SZEREP-ÉRTELMEZÉSEK

Az ezzel a címmel ekkor még nem rendelkező Imre Sándor és dr. Grigore Silași tehát nagyon eltérő szaktudós-ideállal a hátuk mögött érkeztek 1872-ben Kolozsvárra, hogy elfoglalják azokat a tanszékeket, amelyekre kinevezték őket. Mindkettejük esetében megállapítható azonban, hogy nemzetfogalmaik tartalma nagyban meghatározta e két tudós irodalomtudományról, nyelvtudományról való gondolkodását, és egyben kijelölt számukra egy általuk roppant fontosként érzékelt szerepet koruk társadalmában.

Ha megfigyeljük az általuk tanított tárgyakat, valamint az ebben az időben publikált írásaikat, sokatmondó egyezésekre bukkanunk. Nyelv- és irodalomtanárok voltak, érdekes módon azonban mindkettejük munkásságában a nyelvészeti kutatások játszóak a meghatározó szerepet az ilymódon kissé háttérbe szorult irodalomtudomány rovására. Kutatásaik jól láthatóan egyazon irányba tartottak: a nyelvtörténet, valamint a népművészet és a nyelvjárások kutatásának fontosságát több írásukban is hangsúlyozták, és munkásságuk meghatározó részét mindketten ennek is szentelték.¹¹ Szaktudományos érdeklődésük iránya, mint majd látni fogjuk, nem független attól a szaktudós-szereptől, amely egyetemi tanári kinevezésükkel idnetítés-komponensként beépül önértelmezésükbe.

Tudományszakjuk legitimálását célzó okfejtéseikben a két tanár tudományszemlélete és szaktudósi önértelmezése körvonalazódik számunkra. Mindkét szaktudós véleménye szerint az irodalom- és nyelvtudomány a nemzetük életképességét hivatott bizonyítani. Silași úgy gondolja, hogy ezen tudományterületek fejlődése a nemzet maturizálódását jelzi, azt, hogy egy nemzet eljutott az öntudatnak azon fokára, hogy képes az önreflexióra.¹² Imre viszont abból a szempontból látja ezen tudományokat létfontosságúaknak egy nemzet számára, ahonnan a nyelv- és irodalomtudomány feladata felkutatni és terjeszteni az ősi nemzeti nyelv és kultúra sajátosságait, segítve ezzel a nemzetet a helyes út megtalálásában, azaz az irodalomba és nyelvbe került idegen elemek kiküszöbölésében. Azt állítja, hogy a „nyelv pedig minden nemzetnek legfőbb tulajdona, kincse, és a nemzeti életnek ma már csaknem egyetlenegy külön tényezője” (Imre S. 1897. 69). A nemzet legfőbb kincsével foglalkozó, azt védő tudomány pedig értelemszerűen a legértékesebb nemzeti tudományként jelenik meg Imre gondolatmeneteiben.¹³ Értelmezésében a tisztán nemzeti nyelvi és irodalmi jelenségek megóvása és megtisztítása a kultúrközi kölcsönzések salakjától biztosíthatja egy nemzet továbbélését. Ilyen szempontból teljesen érthető, hogy mindketten a nyelvtudományt

¹⁰ Fennmaradt Imre Sándornak egy Finály Henrikhez címzett dékáni levele, amelyben arról értesít, hogy Meltz Hugó távolléte miatt a másik doktori címmel rendelkező kollégát, Silašit kéri meg a nosztrifikáció elvégzésére. (KAL-BTK 1873-4/31)

¹¹ A vizsgált korpusz legfontosabb primér szövegei: Silași G. 1874, Silași G. 1875, Silași G. 1876, Silași G. 1879a, Silași G. 1879b, Suciú D. 2006, Imre S. 1865, Imre S. 1875, Imre S. 1885, Imre S. 1891, Imre S. 1897, Imre S. 1900.

¹² „Omulu la inceputulu etatei e mai numai obserbatoriuu celoru ce se petrecu in giurulu seu, imitatoriuu acestoru si trebuie se inainte in ani, pana candu se reflecte la interiorulu seu si se’ si scia aprofindá individualitateá. Asia si in literatura. / Desvoltarea cunoscintiei nostre proprie si stim’ a de noi suntu cele doue aripe, pre cari se ridica poesi’ a poporale. [Élete kezdetén az ember a körülötte zajló dologknak csupán szemlélője, utanzója, és majd élete előhaladtával tud önmagába nézni és egyéniségét elmélyíteni. Ugyanígy az irodalom is. / Az önmagunkról való tudásunk és öntudatunk kialakulása azokat a szárnyakat képezi, amelyeken a népköltészet felemelkedik.]” (Silași G. 1876. 207)

¹³ „Legnagyobb mestereinktől, kik a nyelv életére tekintve s a nemzeti érvek szemmel tartásával írtak a nyelvről, azt tanultam, hogy ennek romlása ellen küzdenünk kell, csak úgy, mint az erkölcsök romlása ellen. Ezért tanuljuk a múltat, a nemzet állami és magánélete s nyelve történetét, hogy ezt tudjuk és akarjuk it tenni.” (Imre S. 1897. 70)

részesítik előnyben az irodalomtudományi vizsgálódással szemben. Azonban míg Sila□i ezt azért teszi, mert úgy gondolja, hogy a filológia a tudományok királynője, mert a nyelvvel foglalkozik, vagyis azzal, ami az embert megkülönbözteti az állattól,¹⁴ addig Imre úgy látja, hogy a nyelvtörténet következtetéseknek applikálása korának nyelvére a nemzet erkölcsi felemelkedését jelentené, ugyanis az említett keveredés, a nemzet tisztaságának elveszése az ő gondolkodói rendszerében összekapcsolódik egy apokaliptikus, visszafordíthatatlan erkölcsi romlás képével, amelyet legfőként a virágzó és szakértelemmel művelt nyelvtudomány gátolhat meg.¹⁵

A nyelvtudomány egy partikuláris kérdése, a dialektusokkal kapcsolatos téziseik esetében is ugyanezen logika szerint térnek el egymástól, bár első látásra csupán az tűnik fel, hogy mindketten meglehetősen nagy fontosságot tulajdonítanak a nemzeti nyelv dialektusai vizsgálatának. Imre a vegyes etnikumú vidékek dialektusait a tiszta nyelv elkorcsosult változataiként, az idegen népektől érkezett hatások eredményeként értelmezi,¹⁶ és szorgalmazza az egy, közös, tiszta nyelv kinyerését a népköltészet alkotásainak nyelvéből.¹⁷ Sila□i úgy véli, hogy a nemzeti nyelv különböző dialektusainak vizsgálatával és összevetésével a nemzeti múlt rejtélyeit fejthetjük meg, hiszen sok esetben egyetlen hangtani különbség okainak felderítése az idők során különböző területeken szétszóródó nemzet különböző életkörülményeinek, viszonyainak történeti feltárásához vezethet.¹⁸ Mindketten az egy közös eredeti nyelv kinyerésén fáradoznak, ám amíg Imre az őseredeti magyar nyelv sajátosságait keresi, elvetve annak lehetőségét, hogy a variánsok önmagukban is értékesek lehetnek, a román nyelv- és irodalomtudományt Romániához képest külföldön képviselő

¹⁴ „[F]ilologi'a prein scienti'a moderna este prochiama de culmea si regin'a toturaru scientiloru, intocmai precumu omulu (cu a carui limba se ocupa ea, cá cu distinctiunea lui principale de cátra animalele necuventatorie, e misteriu si totodata chieaa scientiloru naturali, e culmea si corón'a creatiunei). [A modern tudományok közül a filológiát az összes tudomány felett állónak, a tudományok királynőjének tekintik, éppen úgy, ahogyan az embert is (akinek a nyelvével mint a beszélni nem tudó állatoktól való legfontosabb megkülönböztetőjével foglalkozik, amely a természettudományok rejtélye és egyúttal kulcsa is, a teremtés csúcspontja és koronája)]” (Sila□i G. 1874. 89)

¹⁵ „Mert a sok nyelvű népnek [...] sok esze, azaz sokféle irányuló eszejárása van; a sok ész sok küzdelemmel, surlódással élve, kiformalódik a legképtelenebb nézetek tetszetős vitására is. De utóljára megzavarodás áll be a felől, mi a jobb, mi az igaz és jogos. Az érdek, az önérdék nagyon hatalmas sophista. Ebből az következnek, hogy a hazafiak összedugott kézzel nézzék és szó nélkül hagyják nemzetiségök elegyedését, hagyományaiknak emlékezetből kitörését, történelmők meggyalázását, röviden szólva nemzetök, nagyobb családok lassú kihalását. Ezt kívánná a világpolgári bölcsesség [...] Ilyen törekvést örültség volna elfogadni vagy elméletben helyeselni addig, míg látjuk, hogy a legnagyobb nemzetek nemes fiai a nemzetiségért küzdenek, tehát úgynevezett nationalisták.” (Imre S. 1897. 67–68)

¹⁶ „Az elegyedés lehet önkéntes, kivált a népnél, a épeletben, a nemzet hazájának határaiban, vagy idegenekkel vegyült tájékain. Így van folyamatban a mi népünk elegyülése a nyelvre nézve is egyfelől a némettel, másfelől a tóttal és délszlávval s a ruménnal. [...] Az erdélyi tájakon a székely és általán magyar beszéd nem kevés oláh szólassal és szóval van vegyítve [...] A nyelv ily vegyülése ellenállhatatlan; bizonyos, hogy néha beljebb is terjed a határoktól, a műveltek nyelvében is elhatalmazik. Ily körülmény okozza, hogy a nép nyelvérzéke kisebb-nagyobb mértékben gyengül, végre a népet s még inkább a műveltebbeket a nyelv rendszere iránt lassanként érzéketlenebbé teszik a korszak szólások.” (Imre S. 1897. 80-81)

¹⁷ „A nép szava Isten szava. [...] Természetes hangok az őskorból, a paradicsomból vagy a sivatagból. [...] A nevelés és iskolázás pedig e szellem megővésére és megerősítésére tartozik törekedni: a népben levő őserőt, a társadalomban a népiest (Volksthümlich) megtartani és tenyészteni.” (Imre S. 1885. 279–280)

¹⁸ „Estmodu limb'a ne este sí aici, cá sí aiure demultheori, unu caleusu sí manuicatoriu dein celi mai siguri la constatarea faptorulu istorice. [...] Chiaru de aceea e necessaria sí pentru noi romanii culegereá sí a celoru mai neinsemnate amenuñimi, ce ne presenta limb'a in dialectele sale, provincialismii, idiotismii sei, in proverbie scl. Demultheori unu cuventielu ti-deschide prospectu sí lumea scientieloru. [Ily módon a nyelv itt is, ahogyan sok esetben másutt is, a legbiztosabb kalauzok és útmutatók egyike a történelmi tények megállapításában. [...] Épp ezért számunkra, románok számára is szükséges a legjelentéktelenebb apróságok felgyűjtése is, amelyek nyelvünket dialektusaiban, provincializmusaiban, idiomatizmusaiban, közmondásaiban és hasonlókban jelenítik meg. Sok esetben már egy szócska is betekintést nyújthat a tudományok világába.]” (Sila□i G. 1874. 175)

Silaşi saját kutatási területei partikularitásának antropológiai hasznosíthatóságára hívja fel a figyelmet.

Hasonló érvekészlettel tér el a két oktatónak a dalhoz, a lírához való viszonya is. Mindketten komoly tanulmányokat szenteltek a népdal és népköltészet vizsgálatának, és ez talán az egyetlen kérdés, amelyben valóban közös nevezőn vannak: azért tekintik a nemzeti irodalom legfontosabb műfajának a népdalt, mert a tiszta ősi nyelv, ezáltal pedig a torzítatlan, hamisítatlan nemzetszellem megnyilvánulását látják benne. (Silaşi G. 1876. – Imre S. 1900)

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Láthatjuk, e két tudós irodalom- és nyelvszemléletéhez nemzeti és szaktudósi identitásaik vizsgálata szolgálthatja a kulcsot, és megmutathat számunkra olyan összefüggéseket, amelyek nélküle értelmezhetetlenek maradnának. Az általuk művelt szaktudomány egyik legfontosabb elemeként a nemzeti identitás imperatívuszát emelhetjük ki. Teljes szaktudományos érvrendszerüket, az általuk alkalmazott módszertant, tudósi identitásuk összetevőit mind-mind nemzetfelfogásuk felől érvelve építették fel s nemzeti identitásuknak rendelték alá. A két oktató teoretikusan kifejtett nézetei azonban a gyakorlatban több esetben csorbát szenvedtek épp szaktudósi identitásuk többarcúsága miatt. Imre Sándor elméletben állította, hogy az idegen nyelvek tanulása káros a nemzeti nyelvérzére, ezért korának ezt a divatját kerüldőnek tartotta a nemzeti nyelv megóvása érdekében,¹⁹ ugyanakkor a Bölcsészettudományi Kar dékánjaként ő maga fogalmazta meg a kolozsvári tanárképezdének a vallás és közoktatásügyi miniszterhez intézett kérését, melyben Ladányi Gedeonnal egyetértésben kéri, hogy vegyék fel a képezdei tárgyak közé „az egyik legfontosabb középtanodai kötelezett tantárgy”-at, a német nyelvészet- és irodalmat. (KÁL-BTK 1873–4/164) Láthatóan itt a tanszékvezetői egyetemi tanári és a nyelv- és irodalomtörténeti identitás került összeütközésbe, vagy inkább váltotta fel egymást a helyzetnek megfelelő identitás előtérbe kerülésével. Silaşi esetében a különböző társadalmi és szakmai szerepeinek megfelelő identitásai inkább kívülről, a nemzetközösségének egy ortodox felekezeti csoportja felől mutatkoztak problematikusnak: a román tanszék vezetőjévé való kinevezésekor számos üdvözlő megnyilvánulás mellett a román sajtóban olyan vélemények is megfogalmazódtak, amelyek szerint Silaşi azért nem megfelelő az általa elnyert állás betöltésére, mert görög katolikus vallása miatt a románságnak csupán egy kis hányadát tudja képviselni nézeteiben, világlátásában. ([n. n.] 1872) Ugyanakkor valójában szakmai identástudatának azon imperatívusza, hogy a román nemzet történetét számos tudományág felől megvizsgálja (nyelvtörténeti és irodalomtörténeti vizsgálódásai mellett lásd néprajzi, történelmi kutatásait) épp abban a hivatástudatban gyökerezett, amely román nyelv és irodalomtanárként a nemzeti értékek védelmét írta elő számára.

Dolgozatomban a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem magyar és román nyelv és irodalom tanszékének a példáján keresztül annak értelmezésére tettem kísérletet, hogy a professzionalizáció-történet egy bizonyos pillanatában felállított kolozsvári egyetem szerveződése nem a fejlődéstörténeti logikának megfelelően alakult, történetének eme részét nem írhatjuk le egy kevésbé professzionális állapottól egy egyre professzionizáltabb, specializáltabb állapot felé haladásként, hanem a professzionalizáció-történet korábbi fázisainak struktúráiból számos elemet örökölve tulajdonképpen a helyi speciális viszonyoknak és Budapest elvárásainak, határozatainak is megfelelően alakította ki adminisztratív kereteit, és határozta meg tudomány szemléleti premisszáit.

¹⁹ „nincsen a mi időnknek, a nevelés körében egy-egy ártalmasabb nyavalyája, mint a sok nyelvet tanulás, – a szegényebb, kisebb népek nyomorúsága. Ez rontja meg alapjában a nyelvérzést és szellemi természetes kifejlést és megerősödést, – tehát azt az alapot, a mely a nemzeti életnek föntartója. [...] A hazait mellőzik amazok miatt; tehát hontalanokká lesznek [...] Korcsokká lesznek; szellemileg és erkölcsikép hazátlanokká.” (Imre S. 1897. 151)

Köszönetnyilvánítás

A dolgozat megírásához szükséges anyagi támogatást a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 2007–2013. és az Európai Szociális Alap biztosította a POSDRU/89/1.5/S/60189 projekt keretéből: „Posztdoktori kutatási programok egy tartósan fejlődő tudásközpontú társadalomért”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [n. n.] (1872): *Óre ce se fia?* [Vajon mi legyen?], *Federațiunea* 109-709. sz. 435–436.
- Imre S. (1865): *A magyar irodalom és nyelv rövid története*, Debrecen;
- Imre S. (1875): *Nemzetiség és nevelés*, *Budapesti Szemle*, 17. sz., 40–117;
- Imre S. (1885): *Népköltés, népdal (gondolattörédek)*, Erdélyi Múzeum;
- Imre S. (1891): *A magyar nyelv és nyelvtudomány rövid története*, Bp.
- Imre S. (1897): *A nyelv romlása* = I. S., *Irodalmi tanulmányok*, I–II. 61–153.
- Imre S. (1900): *A népköltészetéről és népdalról*, Budapest, Franklin.
- KÁL-BTK: Kolozsvári Állami Levéltár, 315. fond, a Bölcsész- Nyelv- és Történettudományi Kar iratai
- Klinge M. (2004): *Teachers = A History of the University in Europe*, III., *Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Walter RÜEGG (szerk.), Cambridge, Cambridge University Press, 123–161.
- Silasi G. (1874): *Studiu asupra dialectului macedo-romanu paralelu cu celu daco-romanu* [Tanulmány a macedo-román és a dáko-román nyelvjárás párhuzamos vizsgálatának tárgyában], *Transilvania*, 8–15. sz.;
- Silasi G. (1875): *A macedoniai román nyelvjárás*, Erdélyi Múzeum, 1875/9. sz., 1876/2–3. sz.;
- Silasi G. (1876): *Romanulu in poesia sa poporale* [A román alakja a román népköltészetben], *Transilvania*, 18–23. sz.;
- Silasi G. (1879a): *Apologie* [Apológia], Kolozsvár, 1879;
- Silasi G. (1879b): *Renascerea limbei romanesci in vorbire si scriere* [Az írott és beszélt román nyelv újjászületése], Kolozsvár, Editiunea „Amicului familiei”;
- Suciu D. (2006): *Grigore Silași. Scrisorile lui Grigore Silași către George Barițiu* [Grigore Silași inak George Barițiuhoz írt levelei], *George Barițiu Történeti Intézet Évkönyve*, tom. XLV, Kolozsvár, 261–294;
- Szívós E. (2000): *Kartársak és harcostársak. Vázlat a professzionalizáció magyarországi történetéhez* = Bódy Zsombor – Mátay Mária – Tóth Árpád (szerk.), *A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskay Vera 70. születésnapjára*, Osiris, Bp., 33–59.
- T. Szabó L. (2007): *Milyen nyelven beszél az irodalom tudománya? Szakszerűsödés és a professzionalizáció nyelvi következményei a 19. század közepén = Filo-logikák. Fiatal kutatók tanulmányai az irodalomtudomány, a nyelvészet és a filozófia köréből*, T. Szabó Levente – Zabán Márta (szerk.), *Kriterion*, Kolozsvár, 491–507.
- T. Szabó L. (2008): *Az írói nyugdíj és írói munkanélküliség feltalálása és a modern irodalmár hivatás kimunkálása*, *Irodalomtörténet* 2. sz., 347–376.
- XIX. törvénycikk (1872): *Főrendiházi Irományok*, I, 1872. 246.